

БАРАНЕЦЬ ЗВИЧАЙНИЙ

Huperzia selago (L.) Bernh. ex Schrank et Mart. (*Lycopodium selago* L., *Mirmau selago* (L.) H.P.Fuchs)

Родина Баранцеві — Huperziaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення
Вид на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Циркумполярний. У пн. півкулі від Арктики до зони широколистяних лісів, в лісовому та альпійському поясах гірських країн на пд. від межі суцільного поширення (Алтай, Кавказ). В Україні — Карпати (звичайно), Розточчя-Опілля, на Поліссі (зрідка). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Чк, Пл, Хр.

Чисельність та структура популяцій
У рівнинних районах переважно поодинокі куртини і їх групи чисельністю до десяти. У Карпатах часто трапляються чисельністю по кілька десятків (сотень) куртин.

Причини зміни чисельності
Не має підземних запасуючих органів і бічних бруньок, тому зламані пагони не відновлюються. Зникає внаслідок підвищення ценотичної конкуренції, не переносить лісових пожеж, рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання
У тінистих хвойних, мішаних та листяних лісах кл. *Quercus-Fagetea*, *Vaccinio-Piceetea*. У Карпатах в альпійському та субальпійському поясах серед криволісся (союз *Pinion tughii*) де росте у складі лучних та пустищних угруповань на силікатомісних субстратах (кл. *Juncetea trifidi*) та серед чагарників кл. *Loiseleurio-Vaccinieta*.

Трапляється в угрупованнях скель лісового поясу (кл. *Asplenietea trichomanis*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Багаторічна вічнозелена трав'яна рослина 5–20 см заввишки. Стебло висхідне, рівнодихотомічно розгалужене, по мірі наростання біля основи полягає і вкорінюється, формуючи куртинки до 1,5 м в діаметрі. Стебло густо вкрите лінійно-ланцетними філоїдами, у 8 вертикальних рядах. Спороангії у пазухах філоїдів. Спори дозрівають у серпні–вересні, спороношення закінчується навесні наступного року. Вегетативне розмноження вкоріненням полеглої частини стебла і за допомогою виводкових бруньок. В Україні представлений двома морфологічними відмінами. У Карпатах присутній

H. selago subsp. *appressa* (Desv.) D.Löve ex Tzvel. A. Löve (*Lycopodium selago* L. var *appressum* Desv.), що має дугоподібні, притиснуті до стебла філоїди світло-зеленого чи зеленого кольору.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в Карпатському БЗ, у ПЗ «Горгани», Рівненському, «Розточчя» та «Черемський» і у Карпатському, «Вижницькому», «Деснянсько-Старогутському», Мезинському НПП та в низці РЛП, заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ. Заборонено суцільні рубки лісів, збирання та заготівлю рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Факти успішної інтродукції поодинокі.

Господарське та комерційне значення
Лікарське, фарбувальне, декоративне.

Основні джерела інформації
Вавриш, Лихобабина, 1975; Екофлора України, 2000; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Мельник, 2000; Онищенко, Андрієнко, Остапко та ін., 2002; Панченко, 2000, 2006; Собко, Гапоненко, 1996, ЧКУ, 1996.

Автори: С.М. Панченко, І.І. Чорней,
Н.М. Сичак, В.І. Мельник
Фото: О.О. Орлов

**ПЛАУНЧИК
ШВЕЙЦАРСЬКИЙ
(ПЛАУНОК
ШВЕЙЦАРСЬКИЙ)**

Lycopodioides helveticum (L.) Kuntze (*Lycopodium helveticum* L., *Selaginella helvetica* (L.) Spring)

Родина Плаункові — Selaginellaceae

Природоохоронний статус виду
Зниклий в природі.

Наукове значення

Рідкісний, реліктовий диз'юнктивно поширений вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пн.-сх. Азія, Кавказ, Маліа Азія та Центральна та Пн.-сх. Європа, де частіше приурочений до гірських районів. Відоме єдине достовірне місцезнаходження виду в Україні, підтвержене кількома гербарними зборами різних колекторів: Українські Карпати, Вігорлат-Гутинський хребет, північний схил Гутинського хребта на лівому березі р. Тиса поблизу с. Веряця Виноградівського р-ну на Закарпатті. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Невідомі. Протягом останніх 50 років наявність виду у цьому локалітеті не підтверджено. Необхідно з'ясувати сучасний стан популяції.

Причини зміни чисельності

Інформація відсутня. Вид є чутливим до впливу антропогенних факторів.

Умови місцезростання

Затінені вологі, часто оброслі мохом андезитові скелі над р. Тиса в буковому лісі (угруповання асоціації *Asplenio-Poetum nemoralis?*) на висотах 130, 170, 350 м н.р.м. (за гербарними даними різних колекторів). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Дрібна багаторічна сланка трав'яна рослина. Стебло повзуче, розгалужене, 3–10 см завдовжки, з ризофорами в місцях розгалуження. Листки (мікрофіли) диморфні, цілокраї або слабо пилчато-зубчасті, блискучі, взимку червонуваті, розташовані в чотири ряди. Нижні листки відстовбурчені, 2–3 мм завдовжки, верхні — майже вдвічі менші, притиснуті до стебла. Спороносні

колоски 1,5–2(4) см завдовжки, розташовані на кінцях бічних, рідко обліснених гілочок. Спорофіли яйцеподібні, загострені, мегаспорангій розміщений в нижній частині колоска. Спороносить у (травні) червні–липні. Розмножується спорами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Не охороняють. Необхідне підтвердження зростання виду з наступним контролем стану популяцій та створення в районі місцезнаходження виду резервату. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Екофлора України, 2000; Игошина, 1955; ЧКУ, 1996; Buček 1931 (1932); Domin, 1931; Margittai 1938.

Автори: Р.Я. Кіш, Н.М. Сичак
Фото О.О. Карало:

ПЛАУНОК ПЛАУНОПОДІБНИЙ

Selaginella selaginoides (L.) P. Beauv. ex Mart. et Schrank (*Lycopodium selaginoides* L., *Selaginella spinulosa* A. Braun)

Родина Плаункові — Selaginellaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Вид з диз'юнктивним ареалом аркто-альпійський вид, в Україні ймовірно льодовиковий (плейстоценовий) релікт; вважається філогенетично базальним представником роду, для якого характерний унікальний серед плауноподібних механізм вивільнення мегаспор.

Ареал виду та його поширення в Україні

Арктичні, субарктичні та почасти бореальні регіони Євразії та Пн. Америки; пд. осередки у горах Європи, Кавказу, Сибіру, Пн. Америки (Скелясті гори на пд. до Невади) та Канарських о-вів. В Україні — Карпати (хребти Чорногора, Свидовець, Горґани, Мармароські Альпи). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, детально не досліджені; кількість локалітетів обмежена та має тенденцію до скорочення.

Причини зміни чисельності

Знищення або зміни екоотопів через витоутування, випасання худоби, туризм та інші види антропогенного впливу, кліматичні зміни.

Умови місцезростання

Альпійський та субальпійський пояси, у вологих та переважно затінених місцях на скелях, по берегах гірських потоків, серед мохового покриву; у криволіссях гірської сосни (асоці-

ація *Vaccinio myrtilli-Pinetum mugii* кл. *Vaccinio-Piceetea*), гірських біловусниках (угруповання кл. *Nardo-Callunetea*), переважно на нейтральних або лужних субстратах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Хамефіт. Багаторічна трав'яна рослина зі сланкими та частково підведеними стеблами 3–10 см заввишки, що утворює розсіяні або щільні куртини. Сланкі стебла тонкі (близько 1 мм завтовшки), дихотомічно розгалужені; підведені частини стебла нерозгалужені, у верхній частині зі спорангіями у піхвах листків (мікрофілів), що утворюють прості рихлі булавоподібні або циліндрично-булавоподібні стробіли 1–3(5) см довжиною. Листки (мікрофіли) зелені, ланцетні або овально-ланцетні, до 4,5 мм завдовжки та

1,2 мм завширшки, по краю з кожного боку з 2–7 тонко загостреними м'якими зубчиками, на верхівці загострені або шилоподібні; спорофіли ланцетно-трикутні, дещо більші за стерильні мікрофіли. Мегаспорангії ниркоподібні. Мікроспорангії округло-ниркоподібні. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється на територіях ПЗФ Карпат (Кедринський ботанічний заказник загальнодержавного значення та ін.). Рекомендовано створення додаткових охоронних територій. Заборонено порушення умов зростання, надмірне рекреаційне навантаження.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративний вид.

Основні джерела інформації

ЧКУ, 1996; Fisteag, Sanda, 1995; Korall, Kenrick, 2002; Page, 1989.

Автори: С. М. Стойко, Л. О. Тасенкевич,
С. Л. Мосякін
Фото: В.В. Буджак

АДІАНТ ВЕНЕРИН ВОЛОС

Adiantum capillus-veneris L.

Родина Адіантові — Adiantaceae
(Pteridaceae s.l.)

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Термофільний середземноморський елемент в Криму на пн. межі ареалу, (угруповання відносяться до специфічного класу *Adiantetea capilli-veneris*).

Ареал виду та його поширення в Україні

Атлантична Європа, Середземномор'я, Кавказ, Середня Азія; вид у широкому розумінні (*A. capillus-veneris* L. s.l.) поширений у багатьох тропічних та теплопомірних регіонах світу, але в Африці, Пн. та Пд. (північ) Америці та частково Євразії, очеподібно, представлений окремими географічними та каріологічними расами (видами або підвидами). В Україні — Пд. берег Криму: Місхор, Ялта, водопади Учан-Су та Джур-Джур, вершини гір Ай-Петрі, Яузлар, Явлуз, Кастель. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Росте у вигляді поодиноких чи невеликих куртин, що формують фрагментарні популяції, чисельність яких в останні десятиліття скоротилася.

Причини зміни чисельності

Відбір води, зарегулювання стоків, зміна мікроклімату (вологості повітря), збирання як декоративних рослин.

Умови місцезростання

Перезволожені карбонатні скелі, що постійно звожуються, водоспади, береги струм-

ків, місця відкладу травертинів. Формує фрагменти специфічних піонерних маловидових розріджених угруповань класу *Adiantetea capilli-veneris* (союз *Adiantion capilli-veneris*), характерних для Середземномор'я. Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна папороть, висотою 20–30 см, формує куртини, кореневище довге повзуче. Вайї тричі пірчатороздільні, крайові сегменти округлі, яйцеподібні, зубчасті. Спори в лінійно-довгастих сорусах, розміщені вздовж кінців жилок по краю пластинок, які відгинаються донизу. Спороносить у червні–серпні. Спори розносяться вітром та водою. Розмножується спорами та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Збереження стабільного водного режиму, розведення в культурі. Охороняють у Ялтинському гірсько-лісовому та «Мис Март'ян» ПЗ. Заборонено відбір води, знищення місць зростання, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Широко культивують в ботанічних садах, приватних колекціях як кімнатну рослину.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації.

Голубев, 1996; Екофлора України, 2000; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: С.О. Свірин